

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

III.

ÚGY, úgy, forgasd azt a nyárfagallyat s csapkodd a táviró oszlopok merev lábait. Mért csapkodod? Hogy az áram megálljon s a ducok elfussanak? Legalább a ducok, úgy-e? Mért ne bomoljon meg egyszer ez az ólomlábú fizikai világrend is. Csak a lélek ölthet nyelvet a valószínűségre? A pihe elrántja a sziklát s a sóhaj fölemeli az embert. Csak egy óráig lehetne olyan a világ, mint a lélek: egy fény-sugáron kikúszhatnál az éjtszakából... Boldog vagyok és szabad. Okom nincs rá, de annál szabadabb vagyok. Ki tudja, miféle sugaracskát ragadtam meg? Nem többet, mint amennyi egy kristály rácslükán átszivárog s már kúszóban vagyok lelkem árnyai közül. Mi ez a sugár? Kérdezzük meg Pakulár tanár urat, én, a színes véresejtekre, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy megbuktam s az orromnak lógni illenék. Mégis tagadhatatlanul boldog vagyok. A lógó orrok törvénye nem olyan egyszerű, mint a lógó köveké. A lélekben olykor az áram apad el s az oszlopok futnak tovább. Rajta hát nyurga barátaink, szomorú cövekei a fizikai világrendnek, ennek az unalmas medernek, melyben az élet úgy gördül alá, mint vályujában a visszalökött kugligolyó. Mi lenne ebből a vályúból a lélek vakmerése nélkül? Ami kis ötlet van a teremtésben, a lélek adta hozzá. Bukott-búsúl, tanítja a mechanika vályuja. S íme itt vagyunk mi kikerül belőlünk egy bukott-boldog aliteráció. Ez a bukott-boldog halhatatlan fricska az öreg Newton orra alá. Az, hogy örülni tudok, valóságos ellengravitáció! Pszichikus ellengravitáció! Nem mondom, hogy ez a szó Hrabánnak tetszenék. De hisz az ellengravitáció ép azt jelenti, hogy a világnak vannak Hrabán-ellenes jelenségei.

(Nem bizonyos, hogy Zoltán, amíg a dádi faluvégről a bozót mellé kanyarodott s egy leveles gallyal csapkodta a sürgönyducokat, pontosan ilyen monológot szerkesztett a fizikai világrend bosszantására. Azok a gondolatcsirácskák, amelyek fejlődésük olyan különböző fokán tudnak megállni, talán nem is értek be benne mondatokká. Lehet, hogy inkább egy szaggatott, feltörő szeizmograf-vonallal kellett volna őket ábrázolni, mint mondatokkal, de az a rajz is ugyanazt a vidám, fölszabaduló figurát adta volna ki, mint a monolog s a mondatok még mindig legjobb ábrázolója a gondolatnak.)

Zoltán gyalog bandukolt a faluja felé. A délutáni vonathoz nem volt autobusz s ha lett volna, Zoltán akkor sem ül belé. A dombokon már sárgába fordult a rozs s a búza haragos zöldjéből enyhébb csikokat

kavart föl a vetésben dúskáló szél. Mint a gyermeke hajában vajakáló anya keze, olyan volt ez a szellő ; szinte hallani lehetett a susogó anyai elfogultságot : Kinek van ilyen sűrű haja ! Kinek van ilyen sűrű haja.

A bozóton túl magányos nyárfa állt ; mintha az alkony jelző-lámpása lett volna, hol fölizzott, hol kialudt, csak az izzása lett egyre pirosabb. A kocsik mint sebes poroszlopok szaladtak Zoltán előtt s a lilán-reszkető alkonyi levegőn fölemelte piros kucsmás fejét a hodosi torony.

Mi történt Zoltánnal? A júniusi éj néma bachanáliájába induló táj láza ragadt rá? A konturok kiszádkásodtak, elszakadtak ; egyik dolog a másikba ömlött. Az a pillanat volt, amikor az élet is elveszti határait, részt kér a tapodott föld s a lehajoló ég életéből. Ez az ismerős táj mosta ki Zoltánból a pesti kudarcot, hogy úgy állt a faluja alatt, mint nomád-vezér a síkság szélén, amelynek minden vetése az ő prédája? Vagy az ő lelke szabadította föl a tájéket is s csak azért látta oly égbetörőknek a jegenyéket s felhőkön lebegőnek a hodosi tornyot, mert végre ő maga is istenigazában kinyujtózhatott?

A tények titkos összjátéka olykor a legsemmibb tényecskére rakja a hangsúlyt s elképzelhető egy lélek, amelyben ép Pakulár tanár úr színes véresejtei borítják fel a meglazult egyensúlyviszonyt. Mi az az egyetlen fűró-fordulat, amely a földmélyi artézi-vízraktár tetejét szakítja át? Épolyan fordulat, mint a többi s a többi jóvoltából mégis az a döntő: esemény. Talán ilyen fordulat volt a Pakulár elégtelenje is.

Annyi bizonyos, hogy Zoltán ebben a pillanatban megértette a földet, amely már garatján érzi a mélyből fölszökő víz melegét. Még nem szaladt föl a sugár, de már szökik föltartózatlanul s egy pillanatra elvesztik fontosságukat a barázdálgató ekék s fák bánatos sűgás-bűgása : egyetlen befelé figyelő várakozás a föld ; boldog rémület, amely a következő pillanat csodájára tapad. Zoltán is hallotta ezt a zűgást és megértette ezt a boldog rémületet.

Mi az, ami föltörőben volt benne? Maga se tudta. Tiszta helyzet, tiszta helyzet, dobogta a szíve. Mintha végleg leszámolt volna mindazzal, ami Pakulár oláhosan csicsogó szeme mögül a társadalom mélyeibe ágadozik. Leszámolt? Ostobaság. Ősszel újra oda kell állania ezek elé az oláhos szemek elé ; nem takaríthatja meg a színes véresejtek előtti penitenciáját. De akkor mért érzi úgy, hogy leszámolt? Hiszen valóságos egérfogójába szorult a társadalmosított tudománynak? Nem orvos akar-e lenni? Az Ősi orvos, aki háztól-házig lubickolja az őszi latyakot? Bizonyára az akart lenni s hogy az lehessen, Pakulár tanár úr előtt is be kell mutatnia a maga áldozatát. Ő mégis úgy érezte, hogy mögötte nincs Pest és nincs kudarc s csak előtte van világ. Úgy lépegetett, mint vidám obsitos, akit örökre hazaengedtek a kedveséhez.

De hát miféle obsitot kaptam én s miféle fonák boldogság ez? próbálta megfeddeni magát. A feddés jogosult volt, mégis lesiklott róla. Annak a felszökő sugárnak a zűgása mellett minden más hang elhallgatott. Nagy dolgok fognak megéssni velem, robbant ki belőle a lelkesedés.

Itt van az életem csodája! S oly hirtelen vetette fel a fejét, hogy a szélső ház kapuja előtt, a kidöntött akáctörzsön üldögélő paraszt gyanakodva nézett utána. Ezt meg a darázs csípi, puszogta a piszkos szakállába.

S ez az «itt van az életem csodája»-ízű hangulat otthon sem illant el belőle. Aludt rá s másnapra még csak fokozódott a várakozása. A percek mint hírnökök sorjáztak el előtte s ő mindeniket vallatóra fogta : hozod-e a csodát? Egyelőre azonban semmi sem történt, ha csak az nem, hogy Kőkőnyei Gyurka odaállította őt a huga betegágyához.

A hazaérkezése utáni délelőtt körülsétálta a fél határt. Az egyik faluvégén ment ki s a másikon akart visszakérülni. Mintha elmaradt volna mögötte az idő s nem is ő taposná a földet, hanem a föld csúszna alatta tovább. Szinte testetlenül imbolygott a vetések zöldjét a fény fehér csillogásával keverő szántók s a címerüket hányó kukoricák alatt, melyek mint csintalan nebulók a tanítójukat, százfelé tükrözték őt fényes leveleikkel.

Egyszer csak látja, hogy egy férfi otthagyja a kukoricatöltögetést, s iparkodik ám a határmezsgyén kifelé. Zoltán nem ismerte meg, tovább ment ; az meg röstelt rákiabálni s addig loholt, amíg be nem érte. Kőkőnyei Gyurka volt.

— Hogy van Rózi? — kérdezte Zoltán s megszorította a legény kezét, amelyet az előbb a kabátja sarkán iparkodott megtisztítani.

— Ép ő végette szeretnék a doktor úrral szólni. Mióta a kis Jóskát eltemettük, még a vér sem mozdul abban. Amíg a kis fiút le nem tettük a földbe, csak el izgett-mozgott, de azóta rebbenését sem látni. Összeomlott, mint a hamu. Amíg élt a kisgyerek, nem ért rá elbúsulni ; egyik orvos jött, a másik ment s ő mindenkinek az ajánlatát megfogadta. Annyiféle orvosság állt az ablakon, hogy már csak ő tudott eligazodni köztük. Szegény Jóskán még meg sem melegedett a borogatás s már a másikat rakta rá. Egy kanálka sem ment le a kisfiúba s ő négyféle ételt is főzött neki, hátha kedve jön valamire. Nyolc napig sínylett szegényke, de én nem láttam, hogy az anyja lehúnyta volna a szemét. Ott ült az ágyaszegén, nézte a gyereket s ahányszor az fölsikított s a fejéhez kapott, ő is odakapott a magáéhoz, mintha az ő fejét hasogatná a sikítás. Mondom, hagyd el Rozink, nyughass te is egy kicsit. Nem ő. Ha már a gyerekek egészségét nem őrizte meg, legalább az ágyát őrizze. Egyre gyötörte magát. Istenem, miért nem vittem kabátot elébe, mikor a nagy eső volt. Meg : benne volt abba a betegség már télen is s én mégsem mentem orvoshoz vele. Mintha tudná azt valaki, hol kezdődik a baj. Az orvos megmondta első nap, hogy nincs segítség, de ő az utolsó szempillantásig bízott. Már megállt szegénykében a lélekzet s ez még mindig készítette a fejére a ruhát s kanalazta volna belé az orvosságot. Én ott ülök az asztalnál, látom, hogy vége a kicsinynek, de nem merek szólni, mert ez csak ott sürgölődik a jegeslavor fölött (a kastélyból hozattuk a jeget), nincs szívem lefogni a kezét. Amikor már ki volt terítve szegényke, ez még éjtszaka is fölkelt s belopakodott hozzá, abban reménykedett, hogy

közben fölébred. Rossz volt azt nézni is. Ha egy pillanatra kijött az udvarra, már meg is állt, mint aki neszt hall, fülelt egy darabot s besietett a ravatalhoz. Fölkelt a Jóska s rí a koporsóban; valami ilyet gondolhatott. Azt hittem akkor, az eszét veszti. Pedig nyugodt volt ám, járt, kelt, rendezkedett, még a gyerekeket is maga válogatta ki, akik a koporsót vigyék. Nem sirt az abban a két napban egy szemet se. Hanem, hogy a temetőből hazakísértem s leült az ágy szélére, csak leesett a feje. Azóta mintha egy óriási pók szívna a vérét, szinte látni, hogy megy ki belőle a szín. Nem eszik ez azóta, legfőlebb ha megtúrja az ételt, éjszaka meg csak forog és kehül. Egyik este, hogy hazajövök (ép itt a Studinka részben kapáltuk a krumplit), ott találok az ágy végén, a réklije csupa vér. Fölrakom az ágyra s ugrok a Boda Jánosért, hogy hozassa el az orvost. Tüdővérzés, mondja a doktor s azóta mindennap eljön. Oltja, meg valami csöppeket ír neki, de a Rozi csak egyre jobban odáig van. A minap már az orvos is legyintett, itt csak az Isten segít. Gondoltam, ha a doktor úr is megnézné. Magához talán neki is nagyobb bizalma van.

Barna haja alól apró gyöngyökben serkedt elő a veríték, megizzasztotta a munka s a szaladás, de a hangja kemény gátak közt tartotta a szomorúságát s barna szemeiben a messzenéző emberek nyugalma ült, a végtelennek az az édes visszfénye, amely minden tárgy mögött a láthatárt s minden baj mögött a bajok parányiságát idézi fel. Zoltánnak csak most tűnt fel, hogy milyen szálas ember lett a hajdani első gyerek, majd egy fél fejjel nagyobb mint ő. Abban, ahogy a Rozi dolgát előadta, volt valami meleg tárgyilagosság, talán ép az a részvételtjes kíváncsiság, amelyet Zoltán valamikor helyes ember-álláspontnak keresztelt el. Bizony nem Rozi az első, aki így jár; emberi dolog ez, vallotta ennek a hangnak a nyugalma, de e nyugalom alatt a szeretet elszántsága dobogott: ha mindennapi dolog is, az én dolgom, az én számomra nincs ennél nagyobb. Zoltánnak megint csak János evangélista tódult az eszébe, de ez a szélből kapott hasonlat most már nem bosszantotta fel.

Bevárta, amíg Gyurka kihozza a kukoricás széléből a cókmojkját s megindult vele a falu felé. E férfiember nyugodt várakozása előtt eszébe sem jutott, hogy ő nem orvos, ő nem gyógyíthatja a Rozit. Volt a Kökönyei Gyurka tekintetében valami csendes biztatás: oszd meg velem a bajomat, emberek vagyunk, úgy segítesz rajtunk, ahogy tudsz. S ez előtt nevetséges lett volna a Nos rektor hiányzó cédulájára hivatkozni. Úgy ballagtak el a temető alatt, mintha közös munkát vállaltak volna valahol. Válluk fölött a Gyurka fényes kapája kacagott s előttük a völgyben az emberi szomorúság: a falu.

Rozi a vérzése óta nem kelt ki az ágyból s bizony nagyon kiütközött orcája alól a halálfej. Mintha csontból lett volna ez az arc s a bőr épen csak a csontokat tartaná össze. Az ajtónyílására fölvetődő szemei, mint vergődő madarak, csaknem kifordultak a fészkükből. Valamikor ez a szem feleselt a filigrán tagjai játékosságával s most ez a szem maradt

meg élőnek a halott viaszarcon. Amint Zoltán a csikos dunnahaj s a kávéval lelőtyölt párna mélyén ezt a besüppedt arcot megpillantotta, különös, primitív tisztaságában csapott át rajta az Ősi orvosnak az a felbuzdulása, amelyet Pesten egyre nehezebben tudott kicsúfolni. Minél félelmesebb volt ez az ismerős vonások alól kikészülő halálfej, annál határozottabban állt előtte. Segítek rajta, egész biztosan segítek rajta! Esztelen, majdnem szentségtörő volt ez az önhit, de ő annál kevésbé tudott kételkedni benne. Folytatása volt ez annak, amit előző nap a hodosi úton érzett. Életének kemény duzzasztó gátja mögött szintig gyűlt az önbizalom átcsapó vize!

Rozi szabódott, minek őt megvizsgálni. Hagyják őt megdögleni. Mért él az ilyen? Csak szerencsétlenséget hoz arra, akivel összekerül. A Gyurka is mit erőszakoskodik? Ő akar a harmadik lenni? Előbb az ura, aztán a Jóska, most rá kerül a sor. Annak örüljön, ha minél előbb a földre kaparhatja.

De azért csak kigombolta a rékljét s kihántotta maradék testecskéjét az izzadtságú ingből. Valami titkos reménykedés folytán-e? Vagy mert nem akarta Zoltánt megsérteni? Vagy mert nem maradt ereje egy határozott igenre nemet mondani. Kőkönvei Gyurka elfordult s a két ablak közt vergődő dongót figyelte. Rozi meg sóhajtott, köhögött, ahogy Zoltán parancsolta. A nehéz szagú, sötét földes szobát, mint elsúlyosodott csönd ülte meg az orvosi vizsgálat misztériuma. Az egész szoba azért a fülért volt, amely a beteg sóhajtozó melle fölött nyomról-nyomra járt, mintha egy szökevényt üldözött volna a forró bordák alatt.

Amikor Zoltán egy-egy pillanatra megállt, vagy megfordította a beteget, Rozi közbe-közbe szúrta a maga sóhaját. Őneki már mindegy, mit keres ő itt. Olyat adjon a doktor úr, ami hamar elviszi. Nem bána ő már semmit, csak ne kellene az ágyon forgolódnia. Éjtszaka merő latyakban hever, már a teste is kipállott a sok izzadástól. Ha azon lehetne segíteni! Aztán észrevette magát: mit könyörög ő s megint visszahúzódott a halálhivogatóba. Majd megint az orvosságot szidta, nem ér az semmit, csak jobban kehül tőle. Olyan volt a beszédje is, mint a lelke; a gyász torkolta benn az eljövendő előtti ijedelmet. Meghalni félt s meggyógyulni nem akart. Hárította is Zoltánt, de könyörgött is neki.

Zoltán nem felelt ezekre a felkiáltásokra, amelyek mögé mégis csak egyetlen roppant kérdőjel kívánczozott. Nem akarta az orvos olcsó vizsgálatásait hullatni a beteg elé. Mire jők ezek a kised biztatások? Belénk oltanak egy fecskendőnyi reményt, aztán megint csak belénk szegez a gyanú, hogy mindez kegyes ámitás s újra várjuk az ámitás injekcióját. Ő úgy találta, hogy Rozi állapota még az orvos hideg szemével nézve sem reménytelen. S ha a bőrkabátos letett róla, hát a gyász levertsége tévesztette meg. Persze szörcsögött, fútt a Rozi tüdeje, de ez csak a test tünetése volt a lélek baja mellett. A tüdőbaj szertartásává vált a lelkibajnak, abból élt, mint rőzséből a láng.

Zoltán megnézte azt a gyógyszert, amit a bőrkabátos írt és megígérte, hogy másnap ő is hoz valamit. De nem szólt, nem biztatta az asszonyt, hanem odatelepedett Gyurka mellé az asztalhoz, a szibériai emlékei felől faggatta őt, közben maga is el-elmesélt egyet és mást.

A tanult férfi-beszéden át Roziban is felködlött a gyermekkora. Az apjuk a pap feleséje volt. A tisztelendő úr egy évben kétszer-háromszor is meglátogatta őket. Az egyházi legelőről beszélt az apjával, mellesleg a világ dolgairól is. S ilyenkor ő a sutba gugyorodott; onnét leste az úri szavak tiszta hullását s büszke volt rá, hogy az apja kérdéseire és válaszain át ez az «innya» helyett «inni»-t ejtő varázsbeszéd szinte középük ereszkedett, mintha csak ők, a cigánysori Kőkönyeiék beszéltek volna ilyen finoman. Ő csak a szószékről hallott ilyen beszédet s ha a tisztelendő úr odaült az asztaluk mellé, hát az ő mindennapi asztaluk is majdnem szószékké változott. Dehogy mert volna megmukkanni. Szinte odaragasztotta az áhitat a háromlábú zsámolyára. Most, hogy a gyengeségtől majdnem megint gyerek lett (az elaszott teste is mintha a hajdani gyermektestecskére emlékezett volna), elapadt benne az a kevés kritika, amit azóta az úrfélék ellen szerzett s megint az a sutbeli elámulás vett erőt rajta. Amíg a bátyja s Zoltán félig értett szavát hallgatta, fölszakadt körülötte a gyász szívós burka, bámulta a bátyját; hogy megérteti ez magát az úrfélével s bámulta a Boda Zolti száját, Istenem, milyen tisztán csordul belőle a beszéd.

Zoltán érezte, hogy egy erős, akarat-fölcibáló szót kell ejtenie ennek az asszonynak. Nem is neki, hiszen akkor az a szó is csak orvosi fogás, inkább úgy általában a szobának, hogy azért ő is elkaphassa s ott forgathassa a lelkében a következő látogatásig. Zoltán rokonaira tért a beszéd. Előbb Boda papra, aztán Ferire, végül Gyulára. Kőkönyei Gyurka a «patikárius úr» halála felől tudakozódott. Igaz-e, hogy megégett? Itt azt beszéltek, hogy maga gyujtotta meg magát? Zoltánba belebökött ez a kérdés. Hát ez a beteg asszony nem maga gyujtotta-e meg magát? Nem a bánata könnyelműn fölszított lángjaiban kell-e összeégnie? S mind, aki csak játszik a halállal, nem maga gyujtja-e meg magát? Meggyujtja, mint Gyula, s csak amikor már pörkölődik, akkor riad rá a halál tetszetős ideája mögött a halál anyagi bizonyosságára. S egyszerre elkészült benne a fölcibáló mondat, amelyet a vizsgálat s a hosszú beszélgetés alatt hiába keresett. A halál méla eszméje helyébe a halál iszonyú anyagi valósága! Hogy csak egy akarata maradhasson: küzdeni a borzalom ellen; átgázolni a tulajdon gyászán, ahogy kedveinket is legázoljuk a halálveszedelem pillanatában.

— Szegény Gyula, amióta élt, játszott a halállal — magyarázta. Gyurka felé fordult, de megemelte a hangját s húzta a mondatait, hogy a beteg is elfoghassa minden szavát. — Vele az élet komiszúl bánt, neki olyan apja volt, aki kiábrándította minden jóból; ő nem tehetett mást, el kellett züllenie, ezt hajtogatta. Lábonjáró halott ő, aki csak egyelőre nem fekszik be a koporsójába s ha jár, hát azért jár, hogy még szíveseb-

ben feküdjék bele. S csakhogy fitogtassa, mennyire kész a halálra, rákapott mindenféle méregre s éjtszakákat átprédikált, hogy a halál az emberek egyetlen barátja, az menti ki őket a világ szennyes börtönéből. Annyira, hogy még a volt gazdájához is betört, csakhogy mutassa, mennyire kell neki az a méreg. S amikor a kórházba csukták, hogy leszoktassák erről a méregről, amelyen át a halállal ingerkedett, öngyilkossággal kezdett fenyegetőzni. Annyira nem ismerte magát, hogy egy éjtszaka fölkelt, meggyújtotta az ingét. Annyit hazudta magának a lábónjáró halott meséjét, hogy képes volt meggyújtani az ingét. Csak amikor a láng végigharapott a vásznon, akkor látta, mit tett. Abban a pillanatban elpárolgott a lábónjáró halott meséje s csak a tűz maradt, amely lukat perzselt az oldalába. Idáig a halál gondolatával enyelgett, ez azonban maga a halál volt. Vannak percek, amelyek elbirják egy élet bűnhődését. Éreznie kellett, hogy fél attól, akit egy életen át lénán csalogatott. De mért csalogatta? Mert nem hitt benne. Az emberek nem hisznek a halálban. Akik folyton emlegetik, a legkevésbé. Gyula már meggyújtotta az ingét s még nem hitte, hogy ő csakugyan benne éghet abban az ingben. A halállal játszó teljes tudatlanságban van a halál felől. Ahogy az oroslán felé kapdosó kis gyerek sem tudja, hogy ez a nagy sárga macska elkaphatja a karját. Áltatta magát, hogy ő meg akar halni, pedig csak ingerkedett a halállal. S csak amikor kigyult, mint egy fáklya, akkor jött rá, hogy ez nem játék, ez a halál maga. S akkor nekirohant a kórteremnek, segítségért, vízért kiáltozott; hozzá akart dörgölni a betegekhez, hogy azoknak a testén nyomja el az ő teste tüzét. De a betegek elfutottak előle. Volt amelyik vigyorgott rajta s a pokroc késett. Micsoda felhőszakadása volt az a bűnhődésnek. A halállal játszó nem ismeri magát s jaj neki, ha eljön a lángbaborulás perce. Megismeri magát és nem tud magán segíteni. Szegény Gyula, megszenvedett a lábónjáró halott meséjéért.

Zoltán háttal ült Rozinak s e kegyetlen, túlszinezett elbeszélés alatt egyszer sem fordult meg; mintha ezek a szavak nem is szólhattak volna az ágy csüggedt hajósának. Még csak hatás-szünetet sem tartott; észrevétlen csúszott más tárgyra; már a gyermekkorukról beszélt, hogy adta oda Horváth Ilonka Gyurkának a vajaskenyeret. De Gyurka arca mint aggodalmas tükör, megmutatta, mi történhetett közben az ágyon. Előbb, amikor a halálra fordult a szó, csak orvul tekintett oda, aztán egészen ott ragadt a meghökkent szeme s ép csak figyelemből pislantott Zoltánra, zavart csodálkozással: mért akarod elijeszteni? Amikor Zoltán az égve futkozó Gyuláról beszélt, hátralökte a székét. Rosszul vagy? kérdezte halkán Rozit, de az egy elhárító mozdulatot tehetett, mert Gyurka megint visszaült s most már majdnem bosszúsan kémlelte Zoltánt. Még mindig nem elég? Ezért hívtalak ide?

Zoltán még egy negyedórát maradt s színlelt nyugalommal fecsegté túl a két testvér hallgatását. Amikor búcsúzóban Rozi ágyához lépett, maga is megingott. Lehet, hogy iszonyút hibáztam, gondolta e

zaklatott szem előtt, melyben a lángbaborult Gyula ijedelme riadozott.

— Holnap eljövök, hozok orvosságot, mondta testvéri szelíden. Addig is egyék. Az gyógyul meg, aki meg akar gyógyulni.

— Van valami remény? — kérdezte Gyurka, amikor Zoltánt kikísérte. A kérdés és a felelet közt akkora volt az örvény, hogy még ez a nagy, nyugodt ember is belesápadt s egyik kezével gyöngén a kapufának támaszkodott.

— Elmondom neki a Gyula dolgát, ha azt hiszem, hogy nincs? Mindenesetre ki kell ütnünk a kezéből a gyufát — felelte Zoltán s ő maga is annyira felzaklatódott, hogy eltolta a felé nyujtott kezét s kézfogás helyett megölelte a nagy paraszt legényt, akinek az arca mögött, mint hirtelen szökőkút lövelt fel a csodálkozással elegy megértés.

Odahaza persze Zoltán is elhült egy kicsit. Egyáltalán nem volt biztos benne, hogy Rozi lángba borult-e már, vagy sem. A diadalmas önbizalom alól fölbukott a régi kételkedő. Órákhosszat lóstatott föl-le, a ház mögött, a hajdani napraforgó kerítés helyén. Százszor is megvádolta magát. Hátha csak az utolsó napjait keserítettem el? Talán csendesen átszomorkodott, átszenderedett volna a rettenetes küszöbön s én fölvertem benne a küszöb előtti iszonyú szűkölést. Álmában halt volna meg s én felébresztettem. Igen, rászabadítottam a halált. Bebizonnyítottam, hogy a nagy, vastag hangú, doromboló nem macska, hanem oroszlán. S a nyomorult asszony most egy ágyban alszik ezzel az oroszlánal!

Visszacitálta a fülébe az orvosi vizsgálat leleteit; de most már sokkal súlyosabbnak tűnt fel Rozi állapota. Új és új szörcsöléseket hallucinált a valóban hallottak közé. Félórákig méricskelt egy-egy kopogtatási hangot s közbe a félelmes irányában torzította el. Menthetetlen, menthetetlen. Miféle baromi vakmerőség volt ezt a szegény asszonyt neki uszítani a halálnak! Most ahelyett, hogy a karjain ringatná ki közülünk, a hajánál fogva fogja elvonszolni. Mindegy, mindegy, most már állani kell. De ha elpusztul; bele lehet bolondulni. Így fest hát közelről az Ősi orvos missziója! Szép kis misszió!

De ha aggályoskodott is, ez az aggály a lélek felszínének volt hullámverése s a lelke aljáról ugyanaz a tompa zúgás dobbant vissza rá, amelyet a hódosi országút óta fölszökőben érzett. Igen is szép hivatás, zúgta ez a titkos forrású önbizalom. Nem tagadhatta, hogy megint a nagy vállalkozás izgalma rázza s olyan formán érzi magát, csak szédítő arányokban fölfokozva, mint amikor Sonkra indult, hogy a becsület katonája legyen, vagy Gombosnéban először pillantotta meg a megcsalt lélek tébollyal szomszéd igazságát.

Éjtszaka újra s újra kikelt az ágyából; elgondolta, hogy fetreng most Rozi betegsége és félelme verejtékében s már korán hajnalban ott sétálgatott Kőkönnyiek körül, hogy elcsípje Gyurkát, mielőtt munkába megy. Gyurka azonban, úgylátszik, a nővérével maradt. Elmúlt öt óra;

elmult hat s még mindig nem ötlött föl a kapuban. Végre is Zoltán nyitott be az udvarba, hát ott örölte a darát, hátul a fészerben.

— Hogy van Rozi? — kérdezte Zoltán, s az izgatottságtól elakadt a lélekzete.

— Amikor elment a doktor úr rosszul volt, még kiáltozott is . . . — Egy pillanatra elakadt . . . — Már csak megmondom, hogy volt. Kiáltozott, hogy be ne ereszek hozzá több orvost, meg tud ő dögleni magától is. Nincs szükség rá, hogy a koporsóval ijesztgessék. Alig birtam lecsillapítani. Hanem azért a kis ebédjét, amit ez a bejáró vénasszony, a Pordánné főzött, mégis csak megette. Előbbre szabódott, hogy nem, minek az belé; attól is tovább veszködik. No, mondom, én azért ide teszem a székre s azzal otthagynom. De ahogy térülök-fordulok, mégis csak bekapta; ő maga meg befordult a falnak, hogy alszik. De nem aludt az, csak tette. Szégyelte, hogy még is bekapta a becsináltat. Estére kínálom tejjel. Két nap óta a Gulyáséktól hozatom a tejet, mert a Hamarék tehene elapadt. Azt mondja, látszik, hogy lucernán él az a tehén, egészen más tejet ad, mint a Hamaréké. Ad a fenét, egy legelőre járnak azok, de ráhagyom. Megiszik még egy pohárral s aztán még egygel. Három pohár tejet megivott s a lepény is elkélt, amit Boda Irénke küldött át. Szinte szégyelte, hogy annyit eszik. Amikor bent voltam nála, egyre mondogatta: minek az neki, ő neki úgy is vége már. De csak ki kellett fordulnom s már megint kevesebb lepény volt a tányéron. Szinte félttem, hogy megárt neki. Éjtszaka mocorgásra ébredék; látom, hogy fennül az ágyán. Mondom, rosszul vagy? Nem ő. Akkor mit ülsz? Nem felel, csak lefekszik. Egy negyedóra múlva felébredék, hát megint csak ül, aztán lefekszik s megint felül. Azt próbálgatta föl tud-e még kelni. Még a karját is kilökte maga előtt, mint a gyerekek az iskolában, amikor tornáznak. Én persze tettem, hogy alszom, még horkoltam is, csak hogy jobban meghigyen nekem. Reggel azt kérdi: Te, injekciót ad a Boda Zolti (mert csak így hívja a doktor urat)? Mondok, injekciót, mert gondolom, hogy abban jobban bízik. Azt mondja: A Hetzel doktor nem adott injekciót, csak a karomat oltotta s rákent. S arra, mint aki rajt érte magát, hogy ő még az orvosokban bízik, elkezd sopánkodni. Szegény Jóska sirja már egy hete nincs meglocsolva. Mit gondol az szegényke, hogy ő már el is feledkezett róla. Eridj Gyuri, mondd meg neki, hogy jövök már. S még sok ilyet összebeszélt. Aztán egyszer csak elhallgatott. Én felöltözöm s azon vagyok, hogy köszönök neki. Mondom, megkértem a Pordán Treszkát, ő majd itt lesz veled a délelőtt. Ő hallgat s egyszer csak megszólal. Nem maradnál itt te is? Gondoltam, légy te is itt, amikor az injekciót kapom. Jó én maradhatok. S ki jövök ide a fészerbe, mert ha lát, elszégyeli magát. Eszébe jut, hogy neki nem kell az injekció s elküld dolgomra. Hát ne legyen kinek sopánkodnia, ha rájön.

Gyurka arcán valami zavar féle settenkedett, amíg a húga vívódásairól beszélt. Kerülte Zoltán szemét s inkább a darálón babrált,

nehogy kiolvassa a tekintetéből azt a furcsa kérdést, amelyről ő maga se tudta, hogy nem szemrehányás-e. Szabad volt e ezt tennünk a húgommal? Jó-e, hogy ennyire kapálódzik az életért? Lesz-e haszna a három pohár tejnek s az injekciónak? Az még csak hagyján, hogy orvosságot föcskendeznek a haldoklóba ; de szabad-e akaratot föcskendezni belé?

Ha valami orvosságot kap a húga s attól kezd enni, azt természetesen találja. Segített rajta a szer. Az orvosság eltűnik az ember elől, odavész a test vegyi labirintusába s ki tudja, mit visz ott végbe. Ha fölkel tőle a Rozi s táncra perdül, hát az is érthető, hall illet az ember, s nemcsak a mesében. De a Zoltán orvossága nem tűnt el előle, az ő gyógytervébe maga is belelátott. Érezte, miről van szó s éreznie kellett a kockázatot is. Nehéz volt elhinni, hogy egy ilyen gyógymód, amelybe ő is belelát, többet segíthessen, mint azok a mindenféle patikaszer, amelyeknek már a szaga is elárulja, hogy valamit mégis csak kell csinálni az emberben.

Zoltánt azonban megnyugtatta, amit hallott s haza ment, hogy injekciót szerezzen. A Rozi injekciót vár, azt kell adni neki. Különbösen elégedetlen lesz. De hol vegyen ő injekciót? Pesten volt egy ládikóra való gyógyszer, amit a gyárak ajándékoztak a kórházi orvosoknak, de ide még csak egy csipeszt se hozott le. Beszólok a patikába s szerzek valamit, gondolta, de mindjárt el is akadt a gondolata. Ekkor csapott belé először, hogy ő most kuruzsol. A patikus nem ad neki gyógyszert, sőt fel is jelentheti. De hát mért nem ad? A kórházban ő írta mindig a gyógyszer-rendelést, száz olyan receptet is kiállított hetente, amiért itt akár le is csukathatják. Kuruzsló, kuruzsló. De hát mit jelent ez a szó a Rozi várakozása mellett?

Lappangott otthon egy fecskendő doboz, még a Gyula hajdani készletéből való, amellyel a háború előtti nyáron ijesztgette a szüleit. Hátha az szuperál még. Előkotorta, kifőzte. No, vigan csúszkált benne a dugó. Aztán elment a patikába s kért közönséges konyhasó oldatot, olyat, amelyet a vérvesztéses beteg bőre alá szokás fecskendezni. Ilyet akár a Kuka Márinak is adnak, mert víz az csak s egy sziporka só. Ezt fecskendezi be a Rozinak, annyit ér, amennyit akármi más. A kórházban százszor is elkövettek ilyesféle csalást, ha egy-egy izgatott beteget kellett megnyugtanni. Nem egészen helyes dolog, a testet sem szabad ámitani, meg is fogadta, hogy máskor elkerüli, de mit tegyen, ha Rozi várja azt a fecskendőt.

A beteg talán még levertebben fogadta őt, mint előző nap. Dél előtt tízszor is elkérdezte : nézd csak Gyurka, valaki elment az ablak előtt. Majd ingerültebben : jöhetne már az a Boda Zolti, jobb volna túl lenni a komédián. Aztán egyszerre megduzzant, befordult a falnak s meg se mukkant. Az ideges várakozásból túlzott levertség lett.

Amikor Zoltán megkérdezte, hogy aludt, előbb csak a vállát vonogatta. Hogy aludjon az ilyen? Aztán hirtelen, mint aki kidobta az akonát, csak úgy föcsölt belőle a panasz. Azt se tudja ő már, mire jó

a szempillája. Nem alszik már három hete egy szikrát se. Csak fetreng, mint a bogár, ha a hátára döntik. Lázasan, túlradón panaszkodott, mintha Zoltán lett volna mindennek az oka. Zoltán ismerte ezt a hangot a Farkasrétről. Azok a betegek estek így neki, akik sokat vártak tőle s öntudatlanul is hittek benne, hogy rögtönös gyógyulást erőszakolhatnak ki a túlzogatott panaszaiikkal. Mennyin mehetett át Rozi az előző látogatás óta, hogy tompaságából ez a vad, egészség-követelő hang felszökhetett.

Beadta az injekciót s megint odaült az asztalhoz, mint előző nap, de most már ő fordult Rozi felé. Időnként vetett neki egy-egy szót, mutatta, hogy te is közénkvaló vagy, te is tudsz beszélni velünk.

Tudják-e, hogy ő is volt fogságban? Épen hogy kiszállították a frontra s már be is sétált az olaszok közé. Ő ugyan azt se látta, aki elfogta, őt már előbbre levette a lábáról a spanyol. Csak az olasz sanitéc-autóban tért észhez.

Erre Rozi is közbeszólt, hogy bizony az ronda betegség, ők is csak úgy támolyogtak tőle. A templomban egy vasárnap három fehérnőnek is eleredt az orra vére. Kissé fanyaron mondta, de mégis csak szólt s egy mosoly félét is megpróbált az arca.

— Rólam már le is tettek az olasz doktorok, folytatta Zoltán. Egy kis dugasz emberke kezelt, az csak intett a kezével: kaput. Előntött engem a veríték. Kaput ám! S úgy megkeményítettem magam, hogy még elaludni se mertem. Gondoltam, ha elalszom nem őrizhetem magam, elvisz a halál. Nem volt én nekem semmim a világon; se kedvesem, se barátom, se kedvem. Ha ott maradok, egy ág se rezdül meg értem. Akkor éjtszaka, mégis szinte színről-színre birkóztam a halállal. Ha elengedem magam, meghalok. Hát nem engedtem el. Egy nótát erőltettem magamban. Túl akartam dúdolni a bajomat. Nekem ne is mondja senki, az akarat az orvos.

Még sok mindent beletömött abba a mestrei éjtszakába, ami annak idején nem is volt benne. Kiszínezve, a Rozi esetéhez idomítva mondta el a halállal való birkózását, de a füllentései mögött igaz hit szuggerált. A lélek, mint az éber gazda, ura a házban kiütött tűznek. Senki sem ismeri azoknak a befolyásoknak az utolsó szálát, amellyel a lélek a testbe gyökeredzik. Senkinek sincs joga azt mondani: hagyjátok, ez a betegség kiszakadt a lélek gyeplői alól.

Zoltán ezen a délelőttön remekelt. Ezt a beszélgetést már nem rögtönözte. Készült rá, amíg a ház mögött sétált, tizszer is kiszínezte a részleteit, a mondatokra nem volt gondja, mint kész kemencében szabadon csapott föl benne a mágus heve, aki megidézte a csodát. Fölállt és sétálva szavalt tovább s egyre parancsolóbban Rozi felé, mintha kényszeríteni akarta volna, hogy legyen eszköze az ő varázslatának. A «kelj fel és járj» szuggesztíója ömlött el a szobán.

Rozi fel-felvetette a szemét. Éreznie kellett, hogy ez a lelkes férfi arc most érte tüzel. Az orvos az életéért? Vagy az ember ő érte? Rozi

nem kereste. Az ő arca is kipirult, finom kis lényét, amely huszonhat éve kopott a Cigánysoron, egy ősin-ismerős hang ütötte meg. Rokon rezgésű hangvilla pendült meg mellette.

Minél előbb és minél melegebben akarta meghálálni Zoltán felbuzgását. Odahívta az öccsét és fölültette magát az ágyon.

— Használt az injekció, magyarázta. Még a levegőt is máskép szívom. Csakugyan mohó mélyet szippantott a dohos levegőből, amely még a télről rekedt itt, az aratásra készülő június szegletében.

Zoltán három napon át nem látogatta meg a betegét. A negyedik nap, amikor befordul a Kökönyeiék udvarába, kibe ütközik? A bőrkabátosba. A körorvost persze nem merték kitenni; úgy hogy továbbra is ellátogatott Rozihoz, legföljebb az orvosságát lötytyintették a vödörbe. A bőrkabátos jól megnézte Zoltánt. Még az utcáról is visszabámult a sasfa fölött s amúgy is vörös képét hökkent méltatlankodás festette minium-színűre. Fél, hogy zsebre teszem a honoráriumát, gondolta Zoltán. De olyan nevetségesnek találta ezt a gondolatot, hogy még csak meg sem zavarodott a doktor firtató tekintete alatt.

Gyuri kiment munkára s a beteg asszony egyedül őrizte a szoba hallgatását. Ott ült az ablak mellett, egy dunnyával kipárnázott széken s mikor Zoltánt meglátta, mélyen elpirult. Rajtaért öröm s furcsa menekülő ösztön villant meg a rózsaszínesen csillogó szeme alján.

— Én megmondtam a Gyurinak, be ne engedje ezt a pohos doktort, mentegetőzött szaporán. Csak agyon tapogatja az embert. Olyan az ökle, mint a kő. Mintha megdobálták volna, ha megvizsgál. Azt mondja ma: No, úgy-e használ az orvosságom. Egész más még a színe is. Használt ám a ganéjdombnak, gondolom, de csak hallgatok. Mit lefetyüljek veled. Isten őrizzen ennek megmondani, hogy nem az ő oltásától jött meg a színem. Még az injekció helyét is kivágná belőlem, amilyen. De ha hazajön a Gyuri, elküldöm hozzá. Én nekem nem kell! Rám ne tegye többet a kezét!

Zoltán átadott egy skatulya port, amit az nap kapott Bálinttól a postán. Még az injekció délutánján megírt neki mindent s Bálint egy egész patikás ládikót csomagolt be neki: no ezzel megkuruzsolhatod a félfalut.

— Ez az izzadásról jó, mondta Zoltán, de talán nem is lesz szükség rá, hisz ma-holnap egész lábra kap. Azzal, mintha nem is volna mit beszélni többet az ő betegségről, Boda Jánosékra fordította a szót.

— Milyen elhagyott az a kis Irénke! Leszakad róla a ruha s csak ahogy maga összetüzdeli. Képzeld el a Rozi: tegnap a vénasszonyuk a hátát fájditotta s ő maga dagasztotta a kenyeret. Szegényke, hogy benn nem törött a vékonyka karja a tésztában.

Rozi hónapok óta nem beszélt a szomszédjaival. Amióta Bodané lepecskondiázta, még a János nevét se halotta szívesen. Most azonban kötélnak állt s ő is szánakozott az Irénkén. Jó kis lány az; hogy elhajtotta a Jóska alatt a hintát. Egy üveg óma, két üveg óma... estig

sem unta el. Amióta Zoltán volt az orvosa, nem esett olyan nehezére a Bodané mocskos szavaira gondolnia. Mintha eltűnt volna lelkéből az a reménykedés, amelyet a Bodané rágalma örökre letiltott benne. Mintha más, még képtelenebb s még édesebb reménykedés váltotta volna fel.

— Mért nem hozza át az Irénke, amije rongyos. Amíg itt ülök, már meg is varrtam volna. Nekem is jobb, ha teszkek-veszek valamit. Anyás meghatottság olvasztotta meg a hangját. Nagy boldogság volt az, hogy ennek az anyáskodásnak az alján egy szemernyi büntudat sem lapult. Most már egészen biztos volt benne, hogy csakugyan az Irénke kedvéért varrja meg azt a ruhát. Most már ortályozhat a Boda János hajdani felesége: akinek nem inge, nem veszi magára.

A bőrkabátos bizonyára rárivalt volna Rozira. Maga akar varrni? No csak varrjon, ha sürgős a koporsó. Zoltán azonban hallgatott. Vannak munkák, amelyek a hátat meggörnyeszítik s a tüdőbetegnek még sem ártanak.

— Meggyógyul, most már meggyógyul, újjongta Zoltán s egy nyert csata jókedvével fordult ki a Kökönyiék csipet udvarából. Egy egész élet! Ugyanakkora élet, mint az övé. S ő húzta vissza. Tíz, száz, ezer életet is visszahúzhat. De ha csak ezt az eget is!

Az utca másik partján a körorvos diskurált Gulyás Pisti apjával. Ahogy Zoltánt meglátta, átlábolt a poron, egyenest felé. Nyilván csak azért faggatta Gulyás bácsit a búza várható fajsúlya felől, hogy a kuruzsló-jelöltet szemmeltartsa.

— Boda kollega, ha nem tévedek, — állta el Zoltán útját. Az arca barátságosan széthúzódott, de a teste úgy elfogta Zoltán elől a világot, mintha mindjárt a kerítéshez akarta volna mázolni. — Vártam már, hogy fölkeres. Hallom, kollega úr nem sokára végez. Talán már szigorló is? No lám. Tudom, hogy van ilyenkor az ember. Én az egész rokonságot összekopogtattam. Volt egy bátyám, később a harctéren esett el, mondom neki, te Sanyi neked egy ujjnyival szűkebb a Krönig-tered. No, ne bolondozz. De én annyira, hogy belebeszéltem a tüdőbajt. Pedig olyan volt az, mint az ártány. Végre is az ember tanulni akar. Kérem, amihez a klinikán hozzáengedik az embert, az édes kevés. Én megértem a fiata! kollegák tudásszomját. Nyaralt tavaly a Kutasiéknál egy medikus, az öreg unokaöccse, az napszámra eljárt velem. Azt mondja az öreg Kutasi bácsi, de jó türelme van doktor öcsém. Ha én ló volnék, elunnám ezt a csikót magam mellett. Kissé vastag nyelvű az öreg, de az igaz, hogy én nem rösteltem a kis kollegának minden esetet elmagyarázni. Én csak azt nem tűröm, hogy valaki az én dolgomba belepiskitson. Mert kérem, olyan is akad. Hallottak valamit a Koch bacillusról harangozni s már ők akarnak meggyógyítani minden hektikást. Amikor Tolnában voltam körorvos, a kocsmáros fia akkor lehetett harmadéves, de talán még az első szigorlata sem volt meg, mert mindig odahaza lebzelt. Hát kérem, az egész kis prakszist szerzett magának. A rákos

betegeimnek bebeszélte, hogy nem tud semmit az a doktor, ő majd meggyógyítja őket. Tudja, milyen a beteg. Ahány haldokló volt, mind kipróbálta. Persze én se huztam kesztyűt. Csendőrkézre került az ipse s az egyetemről is kitiltották.

Zoltánnak az volt a gyanúja, hogy ez a kocsmáros-ivadék itt a helyszínen s az ő ijesztésére rögtönződött a «vagy a Kutasi öccse vagy a kocsmáros fiú» alternativa kedvéért.

— S hátha a kocsmáros fia csakugyan tudott valamit, amit az orvcs nem tudott, szökött föl benne az ugrató jókedv. A diploma csak staniclija a tudomány töpörtyűjének. Nincs-e a stanicli nélkül is töpörtyű. Én eltudom képzelni, hogy valaki a rektor cédulája nélkül is gyógyíthasson.

— Gyógyít vagy nem gyógyít: tilos. Ha a halottat föltámasztja, akkor is kuruzsló.

— S ha diplomája van és öl, micsoda?

— Kollega úr mégis csak meg fogja engedni nekem, hogy vannak orvosok és vannak kuruzslók s mégis jogosabb, hogy a kuruzslókat csukják le, mint az orvosokat.

— Ez igaz. De ismerjük el, hogy a kuruzslóknak is van némi előnyük az orvosok fölött. Az orvosok a diploma kegyelméből gyógyítanak, a kuruzslók pedig a betegek kegyelméből.

— Épen azért kell csalniok, mert a betegek kegyelméből élnek.

— Bizonyára csalnak. A csalás ellen azonban a diploma se véd. A csalás a titokzatos mesterségek pótkávéja. Aki képes rá, gyógyít, aki nem, csal. A kuruzslók épúgy, mint az orvosok. Sokszor a beteg is csal, csakhogy meggyógyuljon. Ebben a mesterségben nem szabad a csalást túlszigorúan értelmezni. . . .

Zoltán bizonyára csak ugratásból állt ki a kuruzslók mellett. Olyan boldog volt, amikor Rozi betegszobájából a fehér felhőt bodorító ég alá lépett, hogy a kereket gurító bognárinasba is belekötött volna, nemcsak ebbe a miniumszínű körorvosba, akinek a példázataiból olyan mulatságosan csörgött ki a féltett obulusok didergése. Rozi volt az egyetlen betege; ki jönne utána? Majd ha megadta Pakulár tanár úrnak azt az egy misét, amely a Cigánysor latyakjának az ára, lesz több is. Akkor elveszi tőle a garasos betegeit; gyógyítsa ő a száz holdasokat, de addig minek? A kuruzslóknak ez az apológiája bizonyára csak ötlet volt. Mi mást is felelhetett volna a tolnai kocsmáros-ivadék rémpéldázatára. Hogy is mondta? A kuruzslók legalább a betegek kegyelméből élnek. Ez azért nem volt rossz. Tréfa, de rátapint valamire. Az a gyanum — kacagta —, hogy az én Ősi Orvosom tejtestvére az Ősi Kuruzslónak. A kuruzslóban van valami társadalmon kívüli, ami épen oly rokonszenves, mint a vigasztaló, aki nem pap s az oktató, aki nem tanár. Ép az embereknek ez a bizalma, ez a bizalom a törvény ellenére is, ez ami tetszik nekem. A kuruzsló lehet tudatlan, de megvan benne a gyógyításra való elhivatottság hite. Igen, kedves Hetzel kollega, mor-

fondirozta magában, ha én az apám első szobájában kuruzsló-rendelőt nyitok, azzal az ön morális helyzete is javul. Bevezettük a faluba a szabad választást. Aki önhöz ment, önt választotta. Bár lehet, hogy csak a törvényes orvost s nem önt. Igen, a kuruzslóknak vannak morális előnyeik. Én visszamegyek Pestre s áldozatot mutatok be a színes vérsajtók, Pakulár tanár úr, s a diploma előtt, de adjuk meg ezt a kis elégtételt a világ kuruzslóinak.

Zoltán azzal az elhatározással rögtönözte ezt a tréfás monológot, hogy ezentúl elküldi a hozzáfordulókat s a bőrkabátosnak nem lesz alkalma féltetni az obulusait. Sajnos, ez csak félnapos elhatározás volt s még azon az éjtszakán meg kellett szegnie.

Épen csak, hogy lefeküdt. Megfordította a feje alját, úgy hogy szembe került az ablakkal, melynek fehér félfüggönyöcskéje fölött egy marék csillagot hajított be a júniusi éj s tünekedett. Arra a másik éjtszakára gondolt, amikor az újpesti híd korlátjára tette a lábát s a csillagok ijedten hunyorogtak fölötte : jaj, ez élhet és vissza akar hullani öreg bolygója ásványai közé. Több mindannyiunknál s egy veder por akar lenni egy tizedrangú csillag tetemén. «Tartogat engem az én Istenem» szökött föl belőle akkor, ki tudja milyen csatornákon át, a kiáltás. S lám, most megdereng előtte valami. Talán csakugyan tartogatja őt, ha egyébre nem, erre a mostani felszabadulásra a régi félelmei alól. Talán azzal is tartogatta már, hogy megvonta tőle a családot s a népligeti gyepen a Bözsike ráfont karjait. «Tartogatta?» Hát hisz ő abban, hogy az embert valaki tartogatja? Ki az a valaki? Megszemélyesítés vagy személy? Kifejezés vagy valóság? Ki az, aki tartogat s hogyan? Kívülről, véletlenek varsájába fogva az embert, vagy belülről lelke képtelenségeivel? Mi az Isten akarata az emberrel, ha nem a lelke? Mi az eleveelrendelés, ha nem a makacsság, amelyet a világ véletleneihez hozzá adunk? Hozzá jó volt az Isten ; ő belé nagy makacsságot adott. Ez a makacsság rontotta meg a gyermekkorát. Nem dobhatta oda magát a világ véletleneinek. Titokzatos ellenmondás kelt, sarjadt benne. Eleinte félt tőle. Mi ez a titokzatos, ami eloldja tőle az embereket s bereteszeli előtte az emberek házait? Ó, nincs szörnyűbb félelem, mint a magára maradt ifjúság félelme az élet erdejében. Ez a félelem dobta őt az újpesti híd korlátjára. S ez a félelem oktalan volt. Oktalan, oktalan ! Boldog terhes, aki szörnyet érzett az ő méhében s íme, isteneknek volt viselőse. Az emberek visszafogadják őt ; a megvont család egy határtalan családba tágul. Mekkora atyafiság jutott neki ! Senkisem bujhat ki az ölelése alól.

Igy révedezett (a csillagokkal szembe fordítva feje alját s élete göncöl-rúdját fordítva Isten felé); amikor hátul, az öregek szobáján megkoccant az ablak. Előbb halkán és röviden, aztán dörömbölve és huzamosan. Egymás után két ajtó recsent ; köztük az anyja léptinek a tétova surlódása. Majd egy magából kikelt női hang : sietős, sürgető szavak. Amikorra Zoltán kikelt az ágyból, már az ő ajtaja nyílt : az

anyja nyúlt föl a küszöbön. A hosszú ing s a kezében tartott gyertyaláng még jobban megnyujtotta őt. Nagy szemei aggodalmaskodva keresték a fiát. Lehet-e, hogy valahol most eszméletlenül hever egy férfi s az ő fiától várnak segítséget? Ura-e az ő fia a segítségnek? Lehet-e, hogy Zoltán, aki az ő lelkébe csak eltorzult folytatása a farakás Zoltikájának, kimenjen az éjtszakába, az orvosi segítség titokzatos szerszámaival?

— Hermann Évi van itt, — rebegette majdnem büntudattal, mintha ő hozta volna a fiára ezt a bajt. — Az apját megütötte a szél. Volt az orvosnál, de azt a pusztákra vitték. Kér, ha vele mennél.

Zoltán magára kapta a ruháját, hóna alá csapta a Bálint ládikóját, mindenestől, ahogy volt s egy perc mulva ott loholt a Hermann Évi nyomán, a zsidó tanító háza felé. Csak egy szemvillanással kutathatta át a leány arcát, amíg az összefüggéstelen szavakban hadarta el a maga iszonyatát. «Járt föl alá . . . szokása este . . . Én a konyhában . . . egy zuhanás . . . Ó, ha meghalt eddig! Ott hever egyedül a padlón s a Hetzel nincs otthon. Schwarz Irmára zörgettem rá idejövet . . . nem tudom, elmegy-e? Ó, ha meghalt eddig.» Zoltánba csak foszlányai akadtak ezeknek a szavaknak; annál többet olvasott ki az ismerős arc elváltóságából. A műkedvelő előadáson látta utoljára Évit. Annak nyolc teljes éve. Mintha fölperzselték és kifosztották volna, csupa kormos fal és kiálló gerenda ez az arc. A szenvedés patakmedrei mélyre vágták magukat a megfeketedett bőrbe. Belülről aszalódott ez az arc, egy belső tüzön s ott állt rajta mindaz, amit Zoltán csendőrokról, felásott kertről s Horváth Sándor kérkedéseiről hallott. A börtönéből hazatért apa átka is föl volt írva erre az arcra s a Schwarz Irma esti kendője is, amely alatt összefogózva suhantak el az esti kerítések alatt, durva tréfák közt, két kitagadott.

Most ott rohant Zoltán előtt s zaklatott szavakat szúrt az elakadó lélekzete közé. Hol volt tőle az az öltözőbeli csók, az első szerelem, amely a nyomába lépő férfihez kötötte. Talán nem is tudta, Zoltán-e az, vagy más, akit az apja ágyához kényszerít. A futástól szegedést kapott s egy pillanatra meg kellett állnia. Ilyenkor Zoltán is meglophatta a szakadatlan monológját, amellyel hol őt sürgette, hol az Istent kérte, hol magát gyalázta agyon. «Csak a délután gondoltam el, oda kúszom elé negyedszer is. Mintha csak súgta volna valaki.» Egy másik oldalfogásnál; «Háromszor rúgott vissza . . . Meghal s nem bocsátott meg. Segítenie kell rajta, nem szabad meghalnia. Isten, akarod-e, hogy halálom percéig átkozzalak?» A Fő-utca sarkán: «Sötét! Mért van nálunk sötét? Ott hagytam őt a földön s az égő lámpa az asztalon. Ki oltotta el a lámpát? Meghalt, meghalt.» Közvetlenül a ház előtt: «Én nem megyek be, megvárom itt. Én nem megyek be ebbe a házba. Szerencsétlenséget hozok rá. Az anyámat is az én lélekzetem ölte meg.»

A tornácról a Schwarz Irma férfias hangja:

— Évi, te vagy az?

Évi nem birt felelni, odadőlt a kapufára, a lábai elzsibbadtak, a karjára kellett csimpasztani a teste súlyát. Csak Zoltánt tolta beljebb.

— Én majd itt. Majd itt kinn.

Hermann tanító ruhástól feküdt a megvetett ágy előtt, a pusztá padlón. A feje alatt egy párna, ezt már Irma gyúrte alá s lábtól, a földön az állólámpa. Azért volt kintről az egész ház sötét. A beteg arca vörös volt és duzzadt, nehezen, horkolva szedte a levegőt, a balkeze s a bal lába időnként meg-megrándult.

— Meghal? — kérdezte Irma s durva hangja hideg, józanul mordult a lesujtott ember fölé. Amíg Zoltán a beteg mellé térdelt, ő ott állt fölötté s kegyetlen kíváncsisággal figyelte, hogy babrá! a beteg pulzusán s hogy húzza szét a szemhéjait. — Meghal? — ismételte majdnem türelmetlenül.

Irma nem léphetett be a Hermann tanító házába. Amióta Hermann a dutyiból hazajött s először rúgta el az esdeklő leányát. Akkor ő neki esett az öregnek s azóta nem volt helye a házban. Csak az utcán találkozott a kedvencével. Gyilkos rivalitás kerekedett azóta az apa és a barátnő közt. Hermann az elutasító haragjával fogta a lányát. Némán jártak-keltek egymás mellett. A lány köszönt, az apa hallgatott. Évi megfőzte az ebédet s Hermann egymaga ült le az asztalukhoz. S ez az apai harag mégis erősebb volt a torz barátnő kendőjénél s az esti séták sűgás-bűgásánál. Schwarz Irma ezt az elsőséget az Évi szívében nem tudta Hermannak megbocsátani. S most, hogy ott állt a leterített apa fölött, nem is akart érzékenykedni. Nagyon vad must forrt az ő csűf teste tömlőjében. S mintha egy köztűk folyó istenítélet végét várta volna, úgy tette fel a kérdést.

— Meghal?

Zoltán nem felelt. Főlnyalábolta a beteget az ágyra s kibontotta a Bálint ládikóját. Itt nem volt lélek, amely felől a testet megszoríthatta volna. A lelket elöntötte a vér áradásának vörös iszapja. Itt csak kiszabott orvosi rítus volt s ő megtette, amit tehetett, ahogy a kórházban látta. A beteg karjába szűrt tűn át piros patakot csurdított a vér. Jobb híjján egy ivó poharat tartottak alá. Egy ivópohár vörös az egyik karból, egy ivópohár a másikkól. A beteg arcából lehúzódott a kékes-vörös szín s a horkolása megcsillapodott.

— Lehet, hogy meghal, — mondta Zoltán, amikor a második poharat is félre lötytyintette s leragasztotta a két vércsikos kar sebét. Csak most tért a fülébe az Irma kérdése s úgy felelt rá, mintha abban a pillanatban tették volna fel. Aztán a hang rekedt, kegyetlen árnyalatát is visszadobta az emlékezete. Főlnézett a dűlledt szemű, bajuszszakállas vénleányra.

— Nem szereti? — kérdezte természetesen.

Irmát ép a hangnak ez az egyszerűsége ütötte meg. Szíve fájdalmas avarát kotorta fel ez a kérdés. Ha gyűlölöd, mért gyűlölöd? Jaj, ha ő azt megmondhatná valakinek! Ha ő azt megvallhatná csak magának

is. — Nem, — felelte vakmerőn s ez a «nem» olyan volt, mint egy vízszintesen eltolt retesz.

Zoltán kiment az udvarra. Évi még mindig a kapufát ölelte. Csak a hold csúszott azóta tovább. Zuhataga egybe mosta a halott ducot s az élő leányt. Fa és fájdalom összefolytak a hold fehér ölelésében.

— Meghalt? — riadt fel a lány Zoltán érintésére. Két karja alább csúszott a ducon s térde megillette a földet, amelyen nem volt ereje megállani.

— Él, — felelte Zoltán s betámogatta őt a szobába, az ágy elé, hogy ott a padlót is megérintse ez az alázatos térd s a kapufa helyett az ágy káváját ölelhessék a még alább csúszott karok. Az a vércsepp, amely Hermann tanító rángatózó balkarján a kötés alól kigördült, átszaladt a tenyerén, végig osont a mutatóujján s egy rándulásnál oda-csöppent az Évi fekete hajára, a padlót verő homlok fölé s rászáradt észrevétlenül. Irma az ajtónál állt s vértelenül reszkető szája fölött még-jobban kiütközött a bajusz. Rettenetes féltékenység gyötörte. Tartóztatnia kellett magát, hogy oda ne ugorjon, el ne vonszolja a lányt az apja ágya elől. Zoltán leült a kis csipke támlás díványra s az igazi beteghez fordult; az ő betegeihez.

— Kik a maguk szomszédai? Vargáék, úgy-e? Még világos van náluk s hogy jöttünk, a Polgári Olvasó előtt őt-hat férfi is beszélgetett. Miért nem fordult hozzájuk segítségért? Mért hagyta egyedül az apját? Inkább egyedül, mint velük?

Évi nem felelt. Talán nem is értette a kérdést. Előre-hátra hajtogatta a testét, ahogy a zsidó férfiak szokták imádkozás közben. De ő nem imádkozott. Csak a hánykolódó lélek emlékezett vissza erre a gyerekkora óta annyiszor látott mozdulatra.

— Elszoktak ezek az emberektől, — mordult meg helyette Schwarz Irma. — Nem is gondolt arra, hogy ezek is emberek. Vagy ha a szomszédok azok, hogy ő is az. Úgy élünk köztük, mint a kövek közt.

— Hallom, hogy a zsidó iskolát is becsukták, — jegyezte meg Zoltán.

— Be. Nem merték visszavenni a Hermannt; hát úgy tettek, mintha nem tudnának neki megbocsátani.

— Apukám, apukám — nyöszörögte Évi. — Ki van rajtad kívül? Ha nem is szólsz, csak járj-kelj s én lássalak. Csak a levesedet készíthessem el, csak a párnádat rázhassam fel. Rúgj el harmincháromszor is, csak élj. Nem lesz én nékem uram és nem lehet gyermekem. Már csak azért élek, hogy egyszer még a melleldre szorítsd a fejem. Rossz fej, rossz fej! Ne engedd a melleddig, csak a térdedig, csak a lábad elé, hogy ezzel a homlokkal verjem ki előtted az utat.

S újra s még kétségbesettebben hajtogatta a derekát s hogy méltatlanságát mutassa, visszacsúszott az ágy előlső lábáig; csak azt ölelte, csak az előtt rángatózott.

— Akinek egy gyökere maradt, azt az egy gyökerét is elvágja az

Úr! — szólalt meg Zoltán s a hangja bibliás teltségű lett. Akaratlanul is apái szent könyvének a nyelvén korholta meg a lány féktelen bánatát. — Ki meri azt mondani, hogy senki sincs rajtad kívül? Csak az eszeveszett, aki nem érdemes a többiekre. Akinek minden ember kő; megérdemli, hogy az legyen kő előtte, akit szeret.

— Nekem senki sem kell. Nekem csak ő kell. Mi vagyok én? A kapufél nyelvet ölt rám s a tornác oszlopa utánam kiált. Szép voltam és elhervasztottak. Szerettem és megraboltak. Én gyűlölöm az embereket. Nekem csak az ő bocsánata kell. Apám!

— Gyűlölhet-e, aki félt? A lélek szent tisztálkodása ez, hogy beteg gyermekünk ágya fölött megbánjuk bűneinket s míg asszonyaink vajudnak, bocsánatot kérünk ellenségeinktől. Hiszel vagy nem hiszel Istenben, hinned kell, hogy féltés és harag nem fér meg egy edényben s haragod megfertőzi a féltésedet. A beteg sorsa ott dől el testének a csontjai mögött, de a féltő sorsa az ő szívében dől el. Megállhat-e önmaga előtt, aki szennyesszívvel félt?

— Mit tegyek? Kérjek engedelmet az utánam kámpolóktól? Menjek át ehhez a Vargánéhoz? Hiszen már a tulajdon kertünkbe se léphetek ki. Már a kis fiát is rátanította: «Csendőr van a kertemben, ássa, amit vetettem». Ha-ha-ha. Nem is érti s dalolja.

— Át kell menni s föl kell verni őket: Emberek, az apám beteg. Jég kell a fejére. Ki kel föl s ki hajtat el a kastélyba jégért. S ha ott nincs, ki hajtat el Ormándra a grófhhoz. S ha a Vargáék nem fognak be, meg kell szólítani az Olvasó előtt a legényeket. S ha ők sem fognak be, meg kell kocogtatni minden ablakot: Az Isten szerelmére, szerezzetek jeget. Nem elég csak az orvoshoz futni, akit megfizetsz s nem elég a barátnőhöz futni, aki szeret. Az ellenséghez kell futni s könyörögni kell neki: Oszd meg velem az én féltésemet.

Évi fölegyenesedett s zavartan bámult Zoltánra.

— Jég... jég kell?

— Majd szerzek én, — szólt közbe Irma, — a kastélyban gummitömlő is van. Mesélte a kulcsárné, ő azt kapott.

— Nem, majd én! — ugrott fel Évi, félretolta Irmát s ő maga szaladt ki az éjtszakába.

Zoltán és Irma magukra maradtak. A gutaütött érdesen fűrészelte a levegőt s a balkarja meg-megrándult. A ház előtt egy kocsi robogott el.

— A Vargáéké, — jegyezte meg Irma. — Képezem, hogy káromkodik magába a fiatal Varga. Ez a legkaparibb ember a faluban. Az apósa beszerezte a takarékhöz. Amióta ott van, megrontotta a pénz.

— Ha káromkodik is, befogott. Van valami, ami erősebb benne, mint a káromkodása. Aki az emberek közt él, olyan legyen, mint az aranymosó. Egy gramm aranyért egy mázsa iszap: ez legyen a számítása.

— Én gyűlölöm ezt a Hermannt, — fakadt föl Irma különös érdes nevetéssel. — Ha most odalépnék hozzá, mint Varga a káromkodásával, föltenném a lecsúszott kezét s megcirógatnám, mi volna az?

— Vezeklés.

Egy pillanatig farkasszemet néztek. Irma nagyon arcátlanul akart visszanézni, de aztán mégis csak kitért a szeme. Zoltán arcán nemcsak a maga leleplezett titkát látta meg, hanem azontúl minden emberi titkok bocsánatát.

Vagy egy félórát ültek így egymás mellett. Azalatt Vargáné is felöltözött s beszivárgott a betegszobába. Elmondta, hogy «Évike, szégyenke» elhajatott az apjukkal s ő is átszaladt, nem kell-e valami. Nem kellett semmi, de Zoltán meleg vizet kért, hadd legyen dolga az irgalomnak. A tornácon három-négy fehérnép is toporgott. Az egyik egy kis kávé küldött be, hogy az talán jót tesz a tanító úrnak. A tanító úrnak persze minden kellett, csak kávé nem. Ott feküdt bénán eszméletlenül, és semmit sem tudott az irgalomnak arról a hullámveréséről, amely az ő koponyájából indult ki, a véres csomóból, amely leterítette, meghódította a szobát, a szobából kicsapott a szomszédokra, onnét föl a Kutasi kastélyig, át az Ormándi gróf jégverméig, hogy megszerezze azt a darabka jeget, amely a véres csomón talán nem sokat segít, de segít mindazokon, akik megszerezték.

Szürkült már, amikor Varga gazda habos lovai a Hermann-ház előtt megállottak. Évi nyomán asszonyok nyomakodtak a szobába, akiknek idáig nem volt bátorságuk a kilincsre rakni az öklüket. Évi maga igazította az apja fejére a tömlőt. Már nem térdelt s nem verte a homlokával a földet. Nyugodt várakozón állt az ágy fejénél. A jég hideg érintésére a tanító egy pillanatra fölvetette a szemét. A hajdani, évek óta nem látott szeme volt ez, megsimogatta a lányát vele, mondani akart valamit, de csak megrázkódott s a lecsúszott balkeze még lejjebb esett. Schwarz Irma odalépett, fölemelte a kezét és orvul végigsimította. Egy parasztasszony teát hozott, azt tukmálta az Évibe: — Igyék lelkem, hisz olyan, mint a halott.

Igy virradt meg. Hermann tanítónak egyelőre szerencséje volt a széllal. Inkább súrolta, mint ütötte. Másnapra magához tért, harmadnapra a ballába is megmoccan, lassacskán a keze is. Két hét sem kellett bele, fölkelhetett. Legföljebb az egyik orcája lett egy kissé zsibbadtabb, petyhüdtebb. A szája szege elhúzódott, a nyelve botladozott, de az elhúzott szájában is több jóság volt, mint a hajdani egyenesben s a botladozott nyelve is el tudta dadogni azt a megbocsátó szót, amelyre az ép sehogy sem akart ráállani.

Hermann csodálatos gyógyulásában bizonyára annak a szerény agybeli vércsomónak volt legnagyobb része, amely nem akart ökölnyire nőni, hanem beérte egy mogyorónyival s lassan egészen fölszívódott. Csak másodsorban a Zoltán érvágásának. A hír azért mégis csak úgy futott szét, hogy a zsidó tanítónak már a szíve sem vert, akkor jött a Boda pap fia, az Isten tudja, mit tett vele, s attól életre tért. Ez a hír, mely Vargáék révén terjedt el a belső soron, kifelé szivárogtában egy másik csodálatos gyógyulás hírébe ütközött, a Kőkönyei Roziéba.

A «Hetzli» már letett róla. Ezen már csak a kapa segít, amivel elhantolják. Akkor a Gyurka gondol egyet, elhivatja Zoltit, a Boda-pap fiát. Az befecskenéz neki valamit s lám, a menyecske kinn üldögél a gaderban s aligha férjhez nem készül, mert ugyancsak öltögeti a Boda Irénke köténykéit.

Ahol a két csodahír összeért, új tudomásokat fiadzott. Hogy ez a Boda Zoltán nagy csodadoktor. . . . Csak a nyárra marad itt, akkor visszaviszik Pestre s ott kórházat nyitnak neki. Egy szőrösfülű magyar visszaemlékezik a Panacea-füzetére s a Boda-pap mutató ujjára. Egy egész könyvet írt ez már, az orvosok is abból tanulnak, ő a két szemével látta. Olyan rengeteg ész ez, hogy a háborodottat is meggyógyítja. «Ilyen fiatal s már ilyen nevezetes — bólogatnak a férfiak. — Jó feje lehet». «Mintha csak most látnám a kis nadrágocskájában — emlékeznek az öreg asszonyok. Menyasszonyt kell nézni ennek, legény ez már, szoktunk ellenkedni vele. De ez csak húzódozik s bámul a nagy fekete szemével». A menyecskék is fölvetik rá az arcukat, ha elődalóznak mellette és előre köszönnek neki. «Ugyan kihez jár», találgatják az üvegkorsó hűvöséhez telepedő félrészes lányok is a déli sűgás-bűgásaikba.

Boda pap is megneszel valamit a dicsőségből s nem tartja lakat alatt az apai hiúságát. Új és új legendák futják be a falut s Zoltán azon kapja magát, hogy nincs nyugvása otthon. Akármikor tér haza, ketten is ácsorognak a konyhában. «A kis lányom fájditja a torkát, ha megnézné a doktor úr». «Szegény szülém nagyon odáig van, már nem sokat ér az élete, de a doktor urat akarja. Elégséget kell tennünk neki.» S Zoltánt újra és újra elcsábítják az «emberi várakozások».

Németh László.

(Folyt. köv.)